

kenyérfélét ettek, amilyent akkor a többi török műveltségű és nomád pásztorkodó nép: *a kásaszerű főtt kenyér* mellett *a kovásztalan, vékony, lepényféle, süttött kenyeret*, melyet nem vágnak, hanem szegnek. Hogy azután miképen süttötték meg ezt a lepénykenyeret, azt nem tudjuk bizonyosan. Eleinte talán úgy, mint a Szahara beduinjai, a forró homokban, vagy *hékövön*, leginkább hihető azonban, hogy *sütőharang alatt*. De *ke-mencében* semmi esetre sem.

Cs. Sebestyén Károly.

A középkori Eperjes magyarsága.

(II. közlemény.)

1492-ből reánk maradt Eperjes város külső- vagy nagyobb tanácsbéliének azaz a centumvireknek névsora: Ekkor a külső tanács tagjainak száma 82, és abból 14 magyar. A magyar centumvirek a következők: Szechy Marthin, Codacz Simon, Stephanus Ffay, Kysz Istwan, Corczolasz Jorg, Magyar Miclos, Demeter Cadar, Thott Mathias, Haillarus Antal, Czurwa Lőrincz, Yanus dyack, Szad Mihál, Löckes Mihál és Mathe Byro.¹ Ime tehát ekkor a centumvireknek nem egészen 15%-a volt csak magyar, a mi a magyarság számarányának nem felelt meg.

Szó volt már fentebb arról, hogy 1454-ben Eperjesen a plébános köteles volt a német hitszónok mellett magyart is tartani. A XV. század második felében úgy látszik az eperjesi plébánosok eme kötelességüket pontosan meg is tartják és forrásaink itt-ott meg is említik a magyar hitszónokok vagy káplánok nevét. Így pl.: 1464-ben Gál káplán a predicator Hungarorum. 1469-ben az elhunyt Blum János eperjesi polgár hagyatékából az ungerischer prediger, aki névszerint megnevezve nincsen, egy forintot kap. 1479-ben Margit molnárné végrendeletében Domján (Demjén) ungarisch predigernek három forintot hagyományoz. 1503-ban dominus Georgius volt a Hungarorum capellanus, 1508-ban pedig Domo vagy Doma Mihály viseli ezt a tiszteletet.²

¹ Eperjes város ltára: 539. a. szám.

² Eperjes város ltára: 340., 368., 438. szám, 133. szám 104. lap; 798. szám.

A XV. század második felében, valószínűleg a század vége felé a magyarság ügye Eperjesen ismét egy lépéssel előbbre haladt. Ugyanis a XIV. század legelején a források megemlítik a magyarság eperjesi kápolnáját, amely valószínűleg a XV. században épült még fel. 1502-ben Tegsze Lőrinczné végrendeletében már három forintot hagy „czu der *ungarischen* Cappel.“³

1517-ben Modra Mátyás eperjesi polgár 16 forintot hagy egy altarisának, hogy ezért egy esztendőn át „in capella *Hungarorum*“ misézzen.⁴ Úgy látszik ez a kápolna az úgynevezett: Sacellum trium regum Hungariae volt, amely egy 1526-ban történt feljegyzés szerint a parochiális templom coemeteriumában, tehát közvetlenül a főtemplom mellett állott. Ott állott valószínűleg az a capella, ahol ma a lutheránusok temploma van.⁵

Ezt a magyar kápolnát, illetve később már templomot, még a XVII. században is emlegetik a város írásai. Így pl.: 1643-ban a város-osztályjegyzőkönyvében egy ház helyét közelebbről így határozzák meg, hogy az „neben der *ungerischen Kirchen von einer seiten*“ fekszik.⁶

Így tehát a magyar hitszónok vagy káplán működése hatásának fokozására az eperjesi magyarok a XV. században építenek vagy szereznek egy kápolnát, majd később templomot is, a mi mindenesetre a magyarság ottani megerősödésének, szaporodásának kétségtelen jele.

A XV. század második felében a különböző lajstromokban és összeírásokban a már ismert magyar polgár-neveken kívül még a következőket találjuk: Istwan dyak *lanya*; Istwan biroczka, Kobszos Istwan és Szilas (Hannus *copsos* (azaz: kobzos), Colaczitho, Kolaczitto vagy Colaczito (azaz Kalácsütő) Ylko, s ezt egyszer németül is írják így: Ilko cloczenbeker, azután Kolatczschitto Gal és Janus, így is írják: Gal Kalacz Schytó, Kyneresz (azaz: Kenyeres) Janus, Leppeschy Ferencz,

³ Eperjes város ltára: 678. szám.

⁴ Eperjes város ltára: 974. szám.

⁵ „*Sacellum trium regum Hungariae. Anno 1526. a vitrico sacelli divorum Regum in cemeterio parochiali siti recepti civitas mutuo...*“ stb. — Eperjes város ltára: 758./b. szám, 92. l.

⁶ Eperjes város 1643–60. évi osztályjegyzőkönyve, 7. l.

Leppeschin, Petter vagy Peter Nag, Nagd Istwan fya, Pinkest Mathias, Porroslo, Roszusz (azaz: Rozsos) Martin, Schantta Istwan, Szegin Pawel.⁷

Egészen természetes, hogy a magyarság nemcsak a távolabbi vidékekről (Hernád alsó folyása, Alföldünk északkeleti része), hanem a környékbeli falukból is beszivárgott Eperjesre. Sáros vármegye egykori magyarságával már jóval előttem mások foglalkoztak⁸ és Eperjes környéke magyar volt a XV—XVI. századokban is. Így többek közt jellemző példa erre, hogy 1502-ben Sáros vármegye hatósága vizsgálatot tartat egy hatalmaskodás ügyében Sóvári Soós Péter néhány familiárisa ellen, akik az oklevél szerint, midőn „de Casovia de annuale foro in nocte silencio“ Szent-Péter községbe értek „ad quemdam tabernam domum jobagionum circumspectorum iudicis et iuratorum civium Eperiesensium ad Martinum Vido wngariter dicendo: *Czoky gasda az hazbol*, et prefatus Martinus Vido nichil dixit et econverso prefatus Franciscus Lenczes dixit: *fek louat gasda.*“⁹ Tehát Eperjes környékén a föld népével *magyarul* beszélnek.

Arra, hogy Eperjes város német nemzetiségű jegyzője (Czibner Keresztély, majd a nevezetes Werner György) a XV. század végén és a XVI. század elején sem tud a magyar hatás alól szabadulni, s a számadáskönyvekben ekkor is kénytelen magyar szavakat, különösen pedig jogi műszavakat használni, — sok példát tudunk idézni. Ezekből a példákából kitűnik, hogy különösen a bíró, szolgabíró fogalom az, amit a városi jegyző szinte előszeretettel inkább magyar szóval jelöl meg, noha pl.: a *judex* vagy *judex nobilium* kifejezést is nagyon jól ismeri.

Íme a vonatkozó példák időrendi egymásutánban:

1498. Pro *trabibus a Mathe a Biro* dudum receptis LXVIII. den.

1498. Sigismundo *Solga Biro* XXV. den.

1499. Pro *Schuba* vicario Agriensi donata den. III c (= 300) XXV.

1499. Sigismundo *Solga Biro* den. XL.

⁷ Eperjes város levéltára: 373.; 404; 510/a. szám.

⁸ *Bánó József*: Sárosvármegye népének egykori magyarságáról. Századok, 1881. évf. kirándulás 12. l.

⁹ Eperjes város levéltára: 685. szám.

1499. Sigismundo *Solga Biro* in facto civitatis den. XXIII.

1499. Uni *Solga Biro* pro testimonio contra Capi Andras.

1499. Uni *Solga biro* bibales et pro clavis den. XVII.

1500. Mathe *Biro* presentavit censum anni 99 den. I c XXXV.

1500. Sigismundo *Solga Biro* den. XXV.

1500. Sigismundo *Solga Biro* bibales den. VIII.

1501. Valentino *Cacasch Solga Biro* den. XII.

1502. Ladislao de Aschgut *Solgabiro* pro citatione quorundam den. VIII.

1502. Valentino Thorday cum *Solgabiro* ad Nyrews den. XXXII.

1502. *Solgabiro* ad Sandrinum et ad Sos Peter den. XXV.

1502. Annotato *Solga Biro* den. X.

1502. Cuidam *Solga Biro* pro quadam fassione den. XXXIII.

1503. Pro duobus *facianis* den. XXXII.

1504. Pro panno ad currum *Coczy* ... stb.

1513. Petro *Biro* de Nemethy pro expensa den. XVI.

1515. Super locatione *butasorum* et super alios labores vinearum ... stb.

1521. Super vinearum labores *forgatasch* dictos flor ... stb.

1521. Pro uno *Keppeneck* den. LI.¹⁰

Mindezek után meg kell jegyeznünk azt is, hogy a városi jegyzők ebben az időben a számadáskönyvekben soha sehol szlovák vagy pláne cseh szót még véletlenül sem használtak, ellenben a számadáskönyvekben a magyar mellett annál több német szóra és kifejezésre bukkanunk.

A XVI. század elejéről 1510-ből, 1511-ből, 1512-ből, 1513-ből, 1526-ből és 1527-ből vannak adólajstromaink¹¹ sőt 1527-ből kettő van, t. i. a szent György és szent Lukács napi (április 24. és október 18.), ezenkívül 1503-tól kezdve a városi számadáskönyvek minden évben feljegyzik az adóháttralékosok névsorát. 1525-ben, a nagy tűzvész után a város tanácsa elhatározta,

¹⁰ Eperjes város levéltára: 598/a. szám; 125/b; 124/a; 154/a; 149/a; 152/b; 149/b; 146/a; 162/a; 165/a; 170/b; 195/b; 202/b; 203/a; 203/b; 237/b; 249/b; 22/a. lapok. — Továbbá 890/a. szám, 11; 143; 149. ll.

¹¹ Mindezek: 846/a. szám alatt vannak egyesítve.

hogy a kárvallottaknak házaik felépítésére segílyt ad. Így azután 1525-ben, 1526-ban és végül 1533-ban a számadáskönyvekben feljegyezték a segélyezettnek névsorát is. Mindezen névsorokban magyarok is fordulnak elő, s e jegyzékekből összeállítottuk Eperjes város XVI. század elei magyar nevű polgárainak névsorát, a melyet e sorok után függelékképpen óhajtunk közölni. Az adólajstromokban ekkor is, minden esztendőben megtaláljuk a *Quartale Hungarorum*-ot, viszont ekkor már ugyancsak megtaláljuk a: *Platea Sclavorum*-ot is. Az adólajstromot összeállító városi jegyző mindig élesen megkülönbözteti a magyarok *negyed*-ét a szlávok *utcájá*-tól, s mindig precizen szembe állítja a quartalét a plateával. Nyilvánvaló, hogy a városi jegyző ezzel azt akarja kifejezni, hogy a quartale nagyobb, több, mint a platea. Következik ebből, hogy Eperjesen a XVI. század elején a német elem után ugyancsak a magyar van többségben, nem pedig a szláv elem. Meg kell említenünk azt is, hogy a szlávok utcájában, épúgy mint a magyarok negyedében, németeket is találunk, de ki kell emelnem, hogy a szlávok utcájában éppen szlávot találunk legkevesebbet, ellenben annál több németet, sőt valamennyi magyart is.

Ami már most Eperjesen ekkor a magyar nevű polgárok számarányát illeti, anélkül, hogy itt most beható és aprólékos statisztikai tanulmányba bocsátkoznánk, meg kell említenünk, hogy a város adófizető családfőinek száma 500—600 közt változott, s ezek közül körülbelül 150 a magyar nevű adófizető családfő. Így tehát bátran állíthatjuk, hogy a XVI. század elején Eperjes város adófizető lakóinak negyed része, sőt gyakran ennél több is — magyar ajku volt. A polgári lakosságnak Eperjesre való bevándorlását illetőleg a középkorból, sajnos, összefüggő adataink nincsenek. Előre kell bocsátanunk, hogy Eperjes város „*Matrica civium receptorum*“-a a középkorból nem maradt reánk. Mindössze 1523—1536-ból van egy idevonatkozó feljegyzés töredékünk, amelyből látjuk, hogy az eperjesi polgárság bevándorolt része honnan, milyen vidékről, milyen városból jött ide és kik azok, akik „*jus civile civitatis huius susceperunt*“.

Elteltekintve most már Osztrópatakától, Kissáróstól, Hanusfalvától, Sztropkótól, Bártfától, Gölnicztől, Lócsétől, Rozsnyótól, Késmárktól, Pataktól, Szegedtől, azután a külföldi Görlitz-

től, Schweidnicztől, Lignicztől, Krosznától, Lubischától, Ulmtól, Nagy-Glogautól, Hertwigswaldtól s általában Sziléziától és Lengyelországtól, a honnan Eperjesre inkább németek vándoroltak be, (Szegedről pl. egy Wolf Zsigmond nevű aranyműves 1529-ben, Patakról pedig egy Krancz Balázs nevű polgár 1536-ban), Pestről, Sóvárról, Gergellakáról, Töltszékről, Nagyszilváról stb. a következő magyar nevű polgárok vándoroltak be Eperjesre:

1524.

Petrus filius Lekesz Paul,
Stephanus Assalosch,
Michael Bulay de Gergellacka,
Miclosch Marton,
Anthonius Galambosch de Pescht.

1525.

Caspar Farrago de Finta.

1526.

Ambrosius Konya de Barcza,
Simon Zondi.

1528.

Hüssar Gergel de Swyna,
Franciscus Tarcza de Sowar.

1529.

Simon Kwsch (azaz: Kis) de villa Jacobi,
Johannes Calman de Almasch aurifaber.

1532.

Kun Anthall de Kischscharos,
Mihal Thot olschleger,
Balaas Thott,
Forgacz Ferencz faber.

1533.

Peter Forgacz.

1534.

Vrban Naad de Naad Silua,
Matho Balaas lutifigulus,
Withes Emerich lutifigulus.

1535.

Georgius Iffy de Tolczig,
Mathias Berkisch (azaz: Berkes).

1536.

Berthalan Kowacz Laurencii de Monyorosch,
Janus Assalos Adam dictus.¹²

1526. után a Ferdinánd és János pártiak között meginduló küzdelmekből Eperjes városa is kivette a maga részét. Ez a részvétel reánk nézve népmozgalmi szempontból nem közömbös. Ugyanis Eperjes város tanácsa ekkor több ízben kénytelen volt zsoldosokat felfogadni s egészen nyilvánvaló, hogy a harcok lecsillapodásával ezen stipendiáriusok közül nem egy maradt Eperjesen, melynek lakossága tehát ilyen uton-módon is szaporodott. A város zsoldosai közt sok magyar nevet találunk, s mivel ezek jobbadán Eperjes környékéről kerültek ki, ezeknek neve Sárosvármegye egykori magyarsága mellett is bizonyítékot képez.

1528-ban például a város által felfogadott zsoldosok jegyzékében ilyen neveket találunk: Petrus dyack decimator, azaz tizedes, emberei Antal, Kaczyr Antal, Ambrusch, Thamasch, Miclosch de Kiral. Egy másik tizedben szolgálnak: Johannes Czysar, Jacobus Czysar de Secz gal (azaz: Gálszécs), Laczko Istwan de Swina, Balasch de Nimetfalw, Paulus Wyfaluschy, Georgius Cowacz, Petrus Wendig, Vrbanus Ifyw, Paulus Ifyw, Bartha Misaros, Benedictus Orsag, Gregorius Soppo de Epperries, Andreas Wámusch de Epperries, Johannes Farcasch de Hachad, Albertus Pinteck, Georgius Cowacz de Craczmese (azaz: Karáesonmező), Marton Olaysch, Coppas Jacab, Cris-tannus Igaschag stb. stb. — Egyik tizedcsapat élén Ladislaus de Keresztész, a másikén Johannes Ifyw állott.¹³

1529-ben a város zsoldosai közt szerepelnek többek közt: Jóhannes Cowacz de Sommosch, Thomas Cowacz de Wywarosch, Laurencius Caczyr de Epperries, Gregorius Thiwadar de eadem, Jacobus Kómwesch, Mihál Nadhayas, Thamasch Kómwesch, Alays (azaz: Olajos) Gáspár, Petrus Valint dyack stb.¹⁴

¹² Eperjes város levéltára: 598/a. szám, 2—3. lap.

¹³ Eperjes város levéltára: 890/a. szám, 185/b. s. kk., ll.

¹⁴ Eperjes város levéltára: 896/a. szám, 203/a—204/b. ll.

A magyar nevű zsoldosokon kívül 1528-ban Eperjes város táborigényjének is magyar neve volt, t. i. *Vitéz*.

Ezzel Eperjes város középkori magyarságára vonatkozó adatokat ki is merítettük.

Következik most már befejezésül a fentebb említett adólajstromokból és számadáskönyvekből összeállított eperjesi magyar polgár-névsor, amelyet azzal a megjegyzéssel teszünk közzé, hogy az egyes nevek mellett zárójelben jelezzük az illető név előfordulása évszámát, s adjuk a neveket nemcsak betűhíven, hanem a változatokat is. Ott, ahol forrást nem idézünk, a 846/a. számú adólajstrom colligatum értendő.

(Folytatása következik.)

Iványi Béla.

Az ormánysági nyelvjárásból.

(Második közlemény).

Tájszók.

CENCI = ágyiruha, ruhaolmi: „Olyan gyöngye, hogy azt a kis *cen-cijét* se tudja maga bévetni“.

CÉRKAD, *mögcérkad* = cikákolva fulladoz, megfullad. „*Cérkattá* vóna mög!“

CIBÖLÖS I. HÖTTE-hel.

CIBÖR I. CIPÖR.

CICA: lányok leeresztett hajfonata. „De szép *cicája* van annak a lánynak!“

CIKÓ: *kucó*, zug a kemence, kályha mellett. „Béüt a *cikóba*“.

CIKORA: csira, — *cikorázik* = csirázik. Jobban mondva a csirázás legkezdeti állapotát jelenti, amikor a mag már meghasad s az életindulás látszik. „Má *cikorába* van, — má *cikorázik*“.

CILÁMPÁS: hanyagul és szennyesen öltöző, *lipáncos*. A gatyás tyúk-

ra is mondják: „A *cilámpás* mindön-ségét a nemzetségöndnek!“ „De nem jó' á' rajta a ruha, olyan, mind a *cilámpás tik!*“

CIMA I. CSUMA.

CINEGE I. CÖNÖGE.

CIPÖR: széles, kerek, felül fényes, alul szőrös levelű, sárga virágú, árokparton nő, gyulladt daganatokat elszívó gaz. Így is mondják: *cibörlevél*.

CO: „Ne, ne, *co* bë ne!“ — Csak a lábas nagy jószágnak mondják.

CONDOLATLAN: csunya. „Të — *condalatlan!*“

COPÁKÁS: úszós (tészta). „Mögöhetőđ a *copákás* tésztádat, tisztára éfött“.

CÖNÖGE I. [KÖLDÖKCINEGE].

[CÖVEK] I. [HÖRREN].

[CUC] I. FONÁCUC.

¹⁵ Eperjes város levéltára: 890/a. szám, 194/b. lap.